

ljana war bis zum Zusammenbruch der österreichisch-ungarischen Monarchie fürs ganze Gebiet Krains zuständig, nach dem Jahre 1918 aber fürs slowenische Gebiet im Rahmen Jugoslawiens. In 1919 kam es auch zur Lageänderung, so daß die Kommission zum höchsten Verwaltungsorgan für den Bereich der Agraroperationen wurde, indem auf erster Instanz Lokalkommissare in Ljubljana und Maribor wirkten. Der Verwaltungssitz der beiden war jedoch in Ljubljana.

Die amtliche Geschäftsführung der Kommission für Agraroperationen wurde durch den Befehl der Minister für Landwirtschaft, des Inneren, für Rechtspflege und Finanzen aus dem Jahre 1888 festgesetzt. Dieser Befehl bestimmte die Zuständigkeiten einzelner Verwaltungsorgane, ihre administrative Geschäftsführung, Aktengeschäftsführung, sowie die Aufbewahrung der Agraroperationsakten. Das Archivgut umfaßte die Akten der

Kommission für Agraroperationen und die Akten der Lokalkommissare für Agraroperationen. Die Akten wurden nach den einzelnen Agraroperationen geordnet. Für jede Agraroperation gibt es ihr eigenes Dossier. Die Akten wurden in Dossiers nach zwei Systemen geordnet: die Akten der Dossiers mit dem Buchstaben – (RU, NU, NDZ, PL, ZL und MEL) und Nummerregistraturverzeichnis wurden nach den Archivgutgattungen in vier Gruppen geordnet: Er (Evidenzregister), Akten nach dem Inhalt, Hilfsmittel und technische Akte; die Akten der Dossiers nur mit dem Nummerregistraturverzeichnis haben jedoch keine besondere innere Klassifizierung. Ursprünglich wurden die Dossiers nach den laufenden Ziffern geordnet, später aber zwecks der Übersichtlichkeit nach der Ab-Ordnung der Agraroperationsnamen. Das Archiv der Republik Slowenien übernahm das Archivgut in 1977.

Viri za zgodovino istrskega šolstva v Slovenskem šolskem muzeju

Branko Šuštar

Že iz zvestobe svoji tradiciji je sodeloval Slovenski šolski muzej s sicer skromnim prispevkom na posvetovanju o zgodovini šolstva in prosvete v Istri.* Muzej je bil namreč ustanovljen leta 1898 kot Šolski muzej slovenskega in istrsko-hrvatskega učiteljsva¹.

Pregled virov za zgodovino šolstva v Istri predstavlja predvsem arhivsko gradivo iz arhiva našega muzeja², ki se nanaša zlasti na področje severne Istre, gradivo o učiteljskih društvih pa na širše področje, zato je tudi nekoliko podrobneje prikazano. Pri takšnem pregledu upoštevamo seveda historično mejo Istre, ki na severu meji na mesto Trst, deželi Goriško-Gradiščansko in Kranjsko (po upravnih mejah do leta 1918), tako da so sodili k šolskemu okraju Koper tudi kraji južno od Trsta, ki so danes v Italiji, k šolskemu okraju Volosko pa tudi del področja republike Slovenije³.

Če si dokumente, ki se nanašajo posebej na severni del Istre ogledamo po krajevnem principu od zahoda proti vzhodu, omenimo najprej zanimivo kroniko osnovne šole v Boljunecu pri Trstu s podatki od leta 1849 dalje. Posebno mikavni so vpisi v zgodnjih dvajsetih letih, ki pričajo o italijanizaciji šole in preganjanju slovenskih učiteljev. Šolski voditelj Anton Berec je zapis šolskega leta 1924/25 zaključil v Jugoslaviji, kamor se je umaknil in kroniko »le po slučaju rešil iz rok uničevalcev⁴«.

Iz šole na Spodnjih Škofijah – te so za razliko od bližnjega Boljunca danes v Sloveniji – je ohranjena šolska kronika, ki jo je med leti 1903 in 1913 pisal tamkajšnji šolski voditelj Josip Bertok. Kronika odstira pogled na nastajanje šole v tem kraju na prelomu stoletja in na narodnostne, kulturne ter gospodarske razmere v »tužni Istri«, kakor večkrat zapiše kronist⁵. Arhiv muzeja hrani tudi knjigo zapisnikov Slovenskega učiteljskega društva za Istro, ki

vsebuje zapise sestankov društva od 41. letnega običnega zbora pri Sv. Ani pri Trstu maja 1923 do odborovih sej v letu 1925, npr. v Riemanjih »pod milim nebom na travniku« v marcu tega leta⁶.

S področja nekdanjega šolskega okraja Volosko je šolska kronika iz Brezovice pri Kozini, ki je sicer pisana po drugi svetovni vojni, a prinaša podatke o razvoju šole od leta 1856 do ukinitve šole skoraj sto let kasneje⁷. Zlasti pa je bogato, sicer ne prav obsežno, arhivsko gradivo Okrajnega šolskega nadzorništva Jelšane (Schulbezirkaufsicht – Ispedizione disereduolle delle Scuole) za čas, ko je službo šolskega nadzornika opravljal jelšanski dekan (do leta 1867)⁸. Dokumenti nudijo podatke o šolah v Jelšanah, Hrušici, Podgradu, Podgrajah na slovenski in o Klani, Munah, Vodicaah ter Bergudu na hrvaški strani republiške meje. Omembe vredni so poleg okrožnic in razpisov učiteljskih mest (tudi s širšega področja), tudi popis nedeljskih šol v okraju Jelšane iz leta 1860 in podatki o stanju ljudskega šolstva iz let 1854 in 1862 na tem področju. Zanimiva je tudi Pesma pevana na sveršetku školskoga leta 1852 na učionici Klanjskoj, ki jo je »ponižno poklonil Ivan Korban, učitelj«. Tretja od osmih kitic nas seznanja tudi s poukom:

»Čitati ne samo
Po domačinsko,
Mi znamo dobrahno,
Po talijansko
Ljezikoslovje
Čisti ilirsko
Smo se mi učili
Koristno nam bo.«

Tudi pri še tako skopem orisu ne moremo mimo pred več kot 30 leti napisane raprave Franca Ostanka, junija 1989 umrlega ravnatelja muzeja v pokoju. Razprava nosi naslov »Slovensko-hrvatska

jezikovna meja v Istri. Gradivo za obdobje 1860–1956« in posebej obravnava tudi šolstvo na tem ozemlju in na podlagi šolskih kronik predstavljajo učni jezik na šolah, nudi pa še obilico drugih podatkov⁹. Razprava sicer še ni bila objavljena, je pa poznana in citirana¹⁰ ter je za čas okoli sredine 50. let tega stoletja s podatki s terena že zgodovinski vir.

Nekaj arhivskega gradiva je zbral muzej tudi ob pripravi razstave Naše goriško in istrsko begunsko šolstvo 1914–1918 v letu 1973¹¹. Tudi v t.i. NOB arhivu hrani muzej več gradiva o prosvetni dejavnosti v Slovenskem primorju¹², nekaj gradiva pa je iz prvih povojnih let¹³.

Preden podrobneje navedemo gradivo učiteljskih društev vsaj omenimo še druge zbirke muzeja, ki hranijo tudi vsaj nekaj gradiva o istrskem šolstvu, posebej za severni del Istre. Tako lahko podatke o šolah iščemo tudi v dokumentacijski zbirki muzeja – za kraje zahodno od rapalske meje je sicer nekoliko skromnejša, obsega pa tudi izvestja nekaterih istrskih srednjih šol, npr. gimnazij v Kopru, Pazinu in Pulju, učiteljišča v Kopru, višje realke v Piranu, realne gimnazije – višje realke v Pazinu in ženskega liceja v Pulju ter koprške osnovne šole od druge polovice 19. do začetka 20. stoletja. Med tiske v dokumentaciji pa je razvrščeno tudi za službene potrebe tedanjih upravnih organov razmnoženo letno poročilo o stanju ljudskega šolstva v Istri za leta 1904–1905¹⁴. V sicer bogati biblioteki muzeja pa lahko najdemo tudi pedagoško časopisje¹⁵ in učiteljske šematizme (t.i. ročni zapiski)¹⁶ s podatki tudi za Primorsko ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja. V razstavnih zbirki muzeja pa razen nekaj gradiva o koprskem učiteljišču ter dokumentov begunskega šolstva 1914–1918 ter nekaj fotografij (učitelj z učenci: Koštabona in Puče v Istri 1917), gradiva o Istri skoraj ni.

Precej pa je v arhivu muzeja gradiva o učiteljskih društvih, ki se za razliko od omenjenega arhivskega gradiva, ki je vezano na kraje severne Istre, nanaša na celotno istrsko področje. To gradivo je v fondu Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev, ki obsega gradivo med leti 1869 in 1920, v obsegu 1,3 tekočega metra. Zaveza je združevala slovenska in istrsko-hrvatska učiteljska društva. S področja Istre najdemo tako podatke o štirih učiteljskih društvih: Slovensko učiteljsko društvo za koprski okraj s sedežem v Dolini (od leta 1908 imenovano Slovensko učiteljsko društvo v Istri) je bilo v zavezi od njene ustanovitve, Učiteljsko društvo Narodna Prosvjeta s sedežem v Pazinu je bila v zavezi od leta 1898 do izstopa leta 1902, Krčko učiteljsko društvo pa od leta 1897 do 1902. Učiteljsko društvo za kotar Volosko je bilo član zaveze od leta 1892 do razpusta leta 1906¹⁷.

V fondu zaveze tako najdemo uradno korespondenco med posameznimi društvi in zavezo v zvezi z vsakoletnimi zborovanji. To so »društveni izkazi«, posebni formularji s podatki o imenu in sedežu društva in predsednika, številni članovi, z imeni delegatov (za zborovanje), številom društvenih zborovanj med dvema zborovanjema zaveze, število predavanj in naslovov tem ter sklepi posameznih zborovanj društva ter »letni donesk Zavezi: od vsake-

ga pravega člana po 1 K«. Največkrat so posebej dodani še sezname članov posameznih društev. Ti podatki dajejo vsaj osnovni prikaz delovanja posameznega učiteljskega društva (število članov, zborovanj, teme zborovanj), a so večkrat poročila o tem v pedagoških glasilih bogatejša. Tako je največ takih društvenih izkazov za Slovensko učiteljsko društvo za koprski okraj (od leta 1888 naprej), manj pa ostalih treh istrskih učiteljskih društev: za Narodno Prosvjeto in Krčko učiteljsko društvo za tri ali štiri leta na prelomu stoletja, ko sta bili vključeni v zavezo, za Učiteljsko društvo za kotar Volosko pa od leta 1898 do 1905.

Poleg tega so ohranjeni tudi dopisi zavezi, največkrat pisma ali dopisnice posameznih članov vodstva istrskih učiteljskih društev vodstvu zaveze, v katerih omenjajo razmere v istrskem šolstvu in obravnavajo različna vprašanja učiteljstva v Istri: plače, problem konfesionalne šole, deputacija učiteljev na Dunaj. Več pa je tudi dokumentov o letnih zborovanjih zaveze na katerih so obravnavali istrske probleme (Bled 1901) ali pa jih je zaveza priredila v Istri (v Pulju 1905, nameravani septembra 1914) oziroma večkrat v Trstu. Največ dopisov zavezi je med leti 1900 in 1902, ko je pisanje glasila zaveze Učiteljski tovariš o Istri zaradi klerikalno-liberalnih nasprotij doživelo nasprotovanje istrskih društev, posebej Krškega učiteljskega društva in pazinske Narodne Prosvjete, ki sta leta 1902¹⁸ tudi izstopili iz zaveze.

Po objavi člankov v Učiteljskem tovarišu o Istri v začetku leta 1900 je poslala Narodna Prosvjeta uredništvu takle dopis: »Pustite, draga bračo iz Slovenije, pustite da i nadalje cvate onaj lepi cviet sloge, ljubavi i mira izmedju svečenika i učitelja u Istri, pustite nas u natražnjaštvu: mi ne ćemo vašega švabskog otrova u naše biedne dvore. Pustite nas, da rukom o ruku sa svečenstvom nosimo zublju prosvjete i rodoljublja u siromašne kolibice našeg mukotrpnog istarskog puka. ... Mi nemamo vremena za nekoristno brbljanje, nam su ruke žuljave, a čelo potno: al su izmučena uda i svečenika naših, koji su prije nas rukave zasukali, te odpočeli težko djelo prosvjete.

...slovenska brača, svečenstvo podpomaže zborom i tvorom učiteljsko djelovanje ... Dodji ... nabroji par hrv. i slov. učitelja iz Istre, Talijana našao bi mnogo) koji odobravaju *politički život* učitelja u Kranjskoj, što su se bacili sasvim u okrilje liberalne stranke, te podpomažu paliti oganj bratoubojstva. ... mi ne ćemo onih ezotičkih biljka: liberalizma i klerikalizma – ergo – tko ga u Istri hoće izdajca je ovog doma i roda, rušitelj je mira i sloge i stog daleko mu kuća od nas!¹⁹«

V vodstvu zaveze pa so problem videli nekoliko drugače in o izstopu Krškega učiteljskega društva iz zaveze so razpravljali na seji upravnega odbora marca 1902. Izstop iz zaveze z »motivacijo, da napada Učit.Tovariš« še vedno istrsko učiteljstvo, vzlic temu, da je »Zaveza« baje obljubila, da se »U.T.« ne bo več mešal v istrske razmere« je komentiral tajnik zaveze D.Česnik takole: »...nisem mogel najti (v Učiteljskem tovarišu) ničesar, kar bi utegnilo žaliti napram »Zavezi« toli občutljive tovariše iz »tužne« Istre. ... Ne morem pa zamolčati

svojega osebnega mnenja o tem tužnem pojavu ... da kranjski klerikalni listi »Slovenec«, »Slovenski list« i.dr. že mnogo prej namigavajo in slutijo brec, ki nam jih bodo šele pozneje delili naši dobri tovariši iz Istre. Istrsko učiteljstvo je samostojno, ono je – o tem sem povsem prepričan – pod nekim uplivom, ki mu »vodi misli in dejanja« ...skuša ... uga-jati onim, ki pretvarjajo vsakega liberala v hudiča in vsakega liberalnega komarja v slona, ki pa za vsa zlodejstva, ki jih n.pr. ravnokar uprizarja tržaški kuhonski ordinariat napram rodoljubnemu istrsko-slovenskemu svečeništvu, nimajo niti rahle grajalne besedice²⁰»

Ta nasprotja so se tako izostrila, da je postalo čudno, če je neko društvo poslalo duhovnika kot delegata na zavezino zborovanje. Zato se je maja 1903 Makarovič, učitelj v Jelšanah in predsednik Učiteljskega društva za kotar Volosko, skoraj opravičeval vodstvu zaveze: »Kakor vidite, je eden izmed naših delegatov pop (svečenik). Akoravno pop, je vendarle drugega kalibra kakor Dubrovič. Pošiljam Vam ga torej, kakor nekako istrsko »spejijalitet« da bode imela Zaveza vsaj enega delegata duhovskega stanu. On se kot učitelj strinja s programom »Zaveze« in je bil vedno moj zvesti sobojevnik, da, edini izmed vseh naših društvenikov, ko je bilo treba zagovarjati »Zavezo« in »Uč.Tovariša« pred enim letom, ko se je šlo za tem, da bi tudi naše društvo izstopilo iz Zaveze – ... se od ene strani boji napadov od njegovih tovarišev duhovskega stanu ... od druge strani pa, eventualnega žaljenja od njegovih kolegov učiteljskega stanu, radi njegovega – kolarja. Upam, da se poslednje ne bo zgodilo²¹.«

Zanimivo je omeniti podrobneje dve drobtinici z zborovanja zaveze v Pulju, ki je bilo od 13. do 15. avgusta 1905 v dvorani hotela Belvedere. V času zborovanja so obiskali Pulj tudi zadarski liberalci in prišlo je do demonstracij. V predlaganem konceptu odgovora kakšnemu (italijanskemu) glasilu beremo: »Mi nismo došli u Pulu ... da demonstriramo, nego da razbistriamo stvar o liberalizmu i klerikalizmu u Istri i da oduševimo naše drugove proti klerikalizmu u kojem su posvema zagaznuti²².« Po puljskem zborovanju je predsednik koprškega učiteljskega društva Anžlovar pisal zavezi, da je namestništvo v Trstu grajalo okrajno glavarstvo v Pulju, ker ni poslalo vladnega komisarja, ki bi preprečil preveč politične zaključke tega zborovanja. Menda se je govorilo celo o razpustu zaveze zaradi tega. »Imenitno je pa vendarle kako vladajoči krogi vsak prostejši, če prav še tako nedolžen pojav duha in izraz muenja, ki ni prikrojen po njihovi šabloni, smatrajo politično nevarnim²²!«

Zaveza, ki se je prav ob pristopu istrskih učiteljskih društev preimenovala iz Zaveze slovenskih učiteljskih društev v Zavezo avstrijskih jugoslovenskih učiteljskih društev, si je ob svoji 25-letnici spet prizadevala, da bi to tudi bila. Tako so v letih 1911 in 1912 spet razmišljali o povabilu istrskim in tudi dalmatinskim učiteljskim društvom, da se vključijo v zavezo. Istrskim društvom, ki so jih »razna nesorazumljenja, še boljše pa intrige naših političnih nasprotnikov ... dovela do izstopa«, so nameravali poslati povabilo. Ko so povprašali

prof. Prihila za nasvet, jim je januarja 1913 odpisal, da bo bolj ali manj klerikalno društvo na Krku le težko pristopilo, pri Narodni Prosvjeti večjih težkoč ne bi bilo, društva za Volosko pa ni. »Za Dalmacijo ne vem ničesar. Terra incognita²².«

OPOMBE

*Posvetovanje je 8. in 9. junija 1989 Pripravila Pedagoška fakulteta Rijeka, oddelek v Puli (Prim. poročili: Kronika 37/1989 str 320 in Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete 23/1990, str. 152–153).

1. Pravila Šolskega muzeja slovenskega in istrsko-hrvatskega učiteljstva, Učiteljski tovariš 1897, str. 258–265, ponatisnjena v: France Ostanek: Slovenski šolski muzej v Ljubljani, Ljubljana 1956, str. 98–100. — 2. Pregled gradiva, ki ga hranijo zbirke Slovenskega šolskega muzeja, je objavljen v delu F.Ostanek pod op. 1 v publikaciji oh sedemdesetletnici ustanovitve muzeja 1968 in ob osemdesetletnici 1978, arhiv Slovenskega šolskega muzeja pa je predstavil F.Ostanek leta 1965 (Vodnik po arhivu Slovenije, Ljubljana 1965, str. 546–547), Andrej Vovko pa poldrugo desetletje zatem še posebej (v: Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije, IV/1981, str. 120–121). — 3. Prav nazorno so predstavljene šole v šolskih okrajih Koper in Volosko v Istri v šolskih šematizmah, npr. Ročni zapisnik za slovensko učiteljstvo. S.Primožič, Postajna, Ljubljana, 1894–1915. — 4. Arhiv Slovenskega šolskega muzeja (odslej: Arhiv SŠM), fascikel (f.) 149. — 5. Arhiv SŠM, f. 178. Kronika je bila z nekaterimi opombami in uvodom objavljena v časopisu za slovensko krajevno zgodovino (prim. B. Suštar; Jns. Bertok–Kronika dvorazredne ljudske šole na Spodnjih Škofijah. Gradivo za podobo Škofij in Plavij v Slovenski Istri 1900–1913, v: Kronika 37/1989, str. 76–96). — 6. Arhiv SŠM, f. 179 – objavljena kronika z opombami naj bi prinesla druga številka revije Annales, Anali Koprškega primorja in bližnjih pokrajin. — 7. Arhiv SŠM, f. 181. — 8. Arhiv SŠM, f. 89. Za zgodovino šole v Jelšanah prim. tudi B.Božič: Začetek in razvoj šole v Jelšanah, v: Kronika 14/1966, str. 18–25. — 9. Arhiv SŠM, f. 106. Razpravo bo posthumno objavila prva številka revije Annales leta 1991. — 10. Npr. v.Schmidt: Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem III, Ljubljana 1966, str. 462, op. 549. — 11. Arhiv SŠM, f. 280. Za to tematiko prim. razpravo Andreja Šavlija: Naše goriško in istrsko begunsko šolstvo v prvi svetovni vojni, v: Zbornik za historiju šolstva i prosvjete, VII, Zagreb 1974 in tekst Gvida Stresa v katalogu razstave v SŠM leta 1973. — 12. Arhiv SŠM, »NOB arhiv«, f. 155–177, za Slovensko primorje posebej f. 168, 169, 171, 172. Za to tematiko prim. knjigo Slavica Pavlič – Viktor Smolej: Partizansko šolstvo na Slovenskem, Ljubljana 1981. — 13. Arhiv SŠM, f. 344–358: Pokrajinski narodnoosvobodilni odbor za Slovensko primorje in Trst, prosveta 1945–1948. — 14. Dokumentacijska zbirka obsega letna (tiskana) poročila šol, mape šol s povzetki šolskih kronik, biografije učiteljev in fototeko šolskih stavb. Izvestja s področja Istre so: – Programma dell' I.R. Ginnasio di Capodistria 1863–1916, 1920–1929, 1934; Programm des k.k. Staatsgymnasium in Pisino (zu Mittelburg) 1874, 1877–1879, 1885–1887; – Programm des k.k. Staats-Gymnasium in Pola 1904, 1911/12; – Bericht der k.k. Lehrerbildungs-Anstalt in Capodistria 1899/1900, Annuario del R.Instituto Magistrale maschile (scuole normali) di Capodistria 1919–1921; – Programma della I.R. Scuola reale superiore 1872/73, 1878/79, 1882/83; Annuario del Ginnasio reale e Scuola reale superiore provinciale in Pisino 1911/12; Licea Provinciale femminile »Regina Elena« – Pola, Annuario 1919/20; Classificazione ...

delle scuole popolari di prima classe di Capodistria 1874/75, Stato delle scuole popolari ... di Capodistria 1901-1906; Jahresbericht über den Zustand des Volksschulwesens in Istrien pro 1904-1905. — 15. Od istrskega pedagoškega časopisja je v biblioteki muzeja kompleten tržaški Učiteljski list 1920-1926, ena številka (12/1912) Hrvatske škole, Narodne prosvjete pa ni, Vesti o šolstvu v Istri pa so objavljali tudi slovenski učiteljski listi, posebej Učiteljski tovariš 1861-1941 in Popotnik 1880-1949 (prim. članek A. Vovka in bibliografijo Tatjana Hojan v: Popotnik-Sodobna pedagogika, Ljubljana 1980). — 16. Od šolskih šematizmov (te brani tudi biblioteka SŠM) omenimo vsaj Popotnikov koledar za slovenske učitelje, Maribor 1886-1896 in Ročni zapisnik za slovensko učiteljstvo, Postojna, Ljubljana, 1894-1915, ki prinašajo podatke tudi za Primorsko (prim. Priročniki in karte o organizacijski strukturi v deželah Koroški, Kranjski, Primorju in Štajerski do 1918, Zgodovinsko bibliografski vodnik, red. J. Žontar, Graz...1988, o šolstvu posebej 248-256), za zgodnja dvajseta leta pa Ročni zapisnik »Zveze jugoslovanskih učiteljskih društev« Julijske krajine za leto 1922, 1923 (Trst). — 17. Arhiv SŠM, fond Zaveza avstr. jugoslovanskih učiteljskih društev (odslej: Zaveza), f. 51, 1. istrske razmere, 2. Pismo Učiteljskega društva Narodna Prosvjeta uredništvu Učiteljskega tovariša, Buzet 25. januarja 1900. — 18. Arhiv SŠM, Zaveza, f. 7, zapisniki vodstva Zaveze, tajniško poročilo pri seji upravnega odbora, 31.3.1902. — 19. Arhiv SŠM, Zaveza, f. 21, 1/26, Pismo Makaroviča iz Jelšan, predsedniku učiteljskega društva za kotar Volosko 15.5.1903. — 20. Arhiv SŠM, Zaveza, f. 23; XVII. glavna skupščina 1905 v Pulju, 1/7, demonstracije. — 21. prav tam, 1/19, pismo M. Anžlovarja, predsedniku koprškega učiteljskega društva vodstvu Zaveze, Boljunec, 26.8.1903. — 22. Arhiv SŠM, Zaveza, f. 31, III.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Quellen für die Geschichte des istrischen Schulwesens im Slowenischen Schulmuseum

Branko Šuštar

In seinem Beitrag stellt der Autor vor allem das Archivgut im Slowenischen Schulmuseum in Ljubljana vor, das in 1898 als Schulmuseum der slowenischen und der kroatischen Lehrerschaft aus Istrien gegründet wurde. Er weist auf drei Schulechroniken hin (Boljunec bei Triest, Spodnje Škofije, Brezovica bei Kozina), auf das Protokollbuch des Slowenischen Lehrervereins für Istrien, auf das Archivgut der Bezirksschulaufsichtsbehörden (Inspezione discretuale delle Scuole) und auf das Archivgut betreffs der Bildungstätigkeit im slowenischen Küstenland während des 2. Weltkrieges und in den ersten Nachkriegsjahren. Er macht auch auf die (noch) nicht veröffentlichte Abhandlung von F. Ostaneck »Slowenisch-kroatische Sprachgrenze in Istrien, Archivgut für den Zeitabschnitt 1860 - 1956« aufmerksam. Ein wenig eingehender wird das Archivgut im Bestand Verband der österreichisch-jugoslawischen Lehrervereine, über die Mitarbeit von vier Lehrervereinen aus Istrien im Verband, Slowenischer Lehrerverein für den Koper-Bezirk war der Verbandmitglied am längsten, das Lehrerverein für den Bezirk Volosko von 1892 - 1906, das Lehrerverein Nationale Ausbildung mit dem Sitz in Pazin (Mitterburg) und das Lehrerverein aus Veglia waren Mitglieder nur einige Jahre am Jahrhundertübergang. Sie sind im Jahre 1902 wegen Aspekt der liberal-klerikaler Gegensätze aus dem Verband ausgetreten.

Vpliv družbenoekonomskih sprememb na valorizacijo ustvarjalcev arhivskega gradiva v gospodarstvu 1945 - 1991

Marija Kos

Poznavanje družbenoekonomskega razvoja nam pomaga pri arhivskem delu in je temelj za valorizacijo oziroma za pridobivanje arhivskega gradiva pomembnih ustvarjalcev. S preučevanjem posameznih ustvarjalcev arhivskega gradiva ne moremo spoznati njihovega pravega pomena, ampak moramo zlasti dobro poznati družbenopolitične in ekonomske razmere, v katerih so ustvarjali delovali. V nadaljevanju bom prikazala, kakšne so bile te razmere v naši državi od leta 1945 do 1991 in kako so vplivale na razvoj gospodarstva.

Ob koncu druge svetovne vojne leta 1945 je vodstvo Komunistične partije Jugoslavije hkrati s prevzemom politične oblasti začelo postavljati temelje za postavljen novega gospodarskega sistema. Na petem kongresu KPJ leta 1948 v Beogradu je Boris Kidrič dejal, da so s socialističnimi metodami izkoreninili birokratsko parazitski značaj kapitalističnega gospodarskega sistema.¹ To so dosegli z

zablembami, prisilnimi upravami, nacionalizacijo in agrarno reformo.

Za temelj celotnega gospodarskega razvoja so po sovjetskem vzoru postavili industrializacijo in elektrifikacijo. Za težko industrijo in energetiko so nemanili 90% vseh investicij v gospodarstvu. V ospredje so postavili razvoj metalurške in bazične industrije. Poleg tega so načrtovali največje povečanje proizvodnje v kovinski, kemični in električni industriji ter v industriji gradbenega materiala. Težišče industrializacije je bilo na razvijanju energetskih virov, na povečanju surovinske podlage in na izgradnji ključnih zmogljivosti za predelavo surovin. Naj navedem nekaj primerov. Leta 1948 so začeli graditi hidroelektrarno Vuzenico na Dravi in v Medvodah na Savi. Ob koncu leta 1950 so odprli nov premogovnik pri Šoštanju in ob njem zgradili termoelektrarno. Na Jesenicah so začeli obnavljati železarno, leta 1949 so odprli novo valjarno, Gra-